

PATXI ZABALETA-REN HITZALDIARI

PIARRES XARRITTON-EN IHARDESPENA

Leitza, 1987-X-25

Jaun andereak,

Atsegin dut eta ohore, Euskaltzaindian azkenik sartua naizen honek, nere ondotik sartzen zaigun Leitza Juandegi-ko seme honi, bere sorterriko udaletxean, Euskaltzaindiko atea idekitzea eta aita Migel Olasagarre Intzako euskaltzainak: joan den urte arte zeukan aljian jarreraztea. Egiten dudan urrats honek ordea eskatzen dit —labur bada labur— bi hitz erraitea: bat lehenik zuri, Patxi, zure lagunarte berri honen aurkezpena egiteko; bestea gero zuei, jaun andereak, eta bereziki euskaltzainkideak, gure lagun berriaren aurkezteko.

Eta lehenik, zuri Patxi, Euskaltzaindiaz hitz bat erran behar-eta, zer erranen dizut bada? —Euskaltzain guziek kezka nagusi ber-bera dugula, hots euskara eta euskararen iraupena eta garapena eta hedapena. Bainan bestalde Euskaltzain guztiok aski ezberdinak gara, bai adinez— hiru-hogei bat urteren artea baita Pello Salaburu, gitariko gazteenaren, eta Jose Migel Barandiaran, gure gehienaren artean —bai ofizioz— badaude gutartean ikerleak eta irakasleak, idazleak eta hizkuntzalariak, apezak eta fraileak eta ere “prakadunak”, erraten ohi zen bezala, edo “laikoak”, zentzu orotan adierazten dugun bezala —bai aburuz ala sinestez ezberdinak ere— alderdi eta fede eta uste askotakoak biltzen garenez geroz. Ta horrela izan da, nik uste, Euskaltzaindian, elkargo hau sortu zen lehen egunetik beretik. Iduritzen zait ordea, saiatzen garela halere guztiok, Paul Valéry poeta frantsesak bere buruari eta bere Akademiako garaikideei emaiten zien aholkuari jarraituz: “Enrichissons-nous de nos différences!; “gure ezberdintasunez duntu, ondu eta aberastu gaitzela!”.

Ohar bakar bat oraino egin behar banu, ausartuko nintzateke bada honen aitortzera: Ezberdintasun bat “ments” dugula —Ziberotarrek dioten bezala— gure lagunartean: Nahiz andreak —eta nolakoak! —onartzen ditugun gure elkartearen goiko eta behereko mailetan, bai ohorezkoen bai urgazleen bai laguntzaileen lerroetan, euskaltzain tituludunen sailean

ez dugu oraino emakumezko bihirik sarrerazi. Maila horretan, Euskal Herriko etxekanderei Euskaltzaindiko atek hersten zaizkie orainokoa.

Historiazale batek erranen dit menturaz, kontuz ibili behar dugula gure Euskal Herri honetan gure emakumeekin; ez dakigun gerta Joani Paulo II.aren egun hauetan, Gregorio VII.aren mendean bezalako zerbait izigarri: Iruñeko apezpikuaren alkiak jabetu baitzen omen, orduan, Santxa delako kondesa (1).

Dena dela, gai hau beste zenbait bezala eztabaidatzeko ordua etorriko zaiguke, ondoko egunetan, Euskaltzaindikoei, eta zu bezalako gizona, Patxi, lege eta arau eta erakunde mota guzietan aditua zauden hori, baliagarri eta beharrezko izanen zaitugu, ala gure elkartearen barneko ala gure elkartearen gaineko erregela edo arau batzuren eragina, gure helburu nagusien eretzean, aztertu nahiko dugunean.

Ezen, Jaun andereak, eta ene euskaltzainkideak, hauxe dugu ofizioz eta ofizialki, Patxi Zabaleta euskaltzain berria, gaur Iruñean bizi eta lan egiten duen abokat edo "altein" (2) ezaguna, bai eta ere, ezkerreko alderdi abertzale baten izenean, Iruñeko udaletxean zinegotzi sartua dena.

Bainan hori baino lehen —nahiz hori ahantzi gabe— zuen lau haurretatik bigarrena eta zuen seme gehiena duzue, Leitza Juandegiko nausi-etxekandere ohoragarriak, Patxi, orai dela 40 bat urte sortu zaitzuen. Hemen bilduak garen guzien eta beren ezin etorria bidaltzen dizueten Hegoaldeko eta Iparraldeko ainitz adixkideen goresmenak eta zorionak behar dizkizuet eskaini, eta bihotz bihotzez eskaintzen dizkizuek, zuei Patxiren gurasoei eta anai-arrebei, haren lagun Koro eta alaba maite Olatz eta Miren-i bezala.

Zuhaur aldiz Patxi, zinez aspaldi baitu —hogoi urte pasa, nik uste— eta Leitza Jose Mari Aleman beste adixkide baten bitartez, seguru, elgar ezagutu genuela, Baiona edo Hazpaneko alde horietan euskaltzale moltzo batzuk egiten genituen batzarre eta bilkuretan; geroztik joan dira urteak —joan dira neretzat, bainan zuretzat ere bai, Patxi, joan eta joaiten ororentzat— bainan Euskaltzaindiaren aitzakiarekin maizago elgar ikusteko parada izanen dugula engoitik gogoratzea bera atsegin dut.

(1) JOSÉ GOÑI GAZTAMBIDE, *Historia de los obispos de Pamplona, S. IV-XIII*, T. I, Pamplona, 1979, 224-228.

(2) P. CHARRITTON, *R. M. de Azkue eta P. Broussain-en arteko elkarriketa*, Euskaltzaindia, *Iker-4*, Bilbo, 1986, 295: "altein", "avocat", Piarres Broussain-ek asmatu hitza.

Horiek hola, eta ez dezan nehork erran adixkidetasunak itsutu nauela, hona hemen bi lerro, egungo gertakariari buruz, Mikel Atxaga kazetariak herenegun idatzi dituenak: “Aita Inzaren lekurako egoki aukeratua izan da Patxi Zabaleta Nafarroan, aho hizkuntza onaren jabe, idazle eta eskualduntzearen arazoaz kezkatua bait da” (3).

Azken puntu honetatik hasteko, erran nezake —norbaitek hemen ez baleki-nola 69-70 urteetan ibili zinen lanean Periko Diez de Ulzurrunekin, *Principe de Viana* aldizkarian eta ber denboran, Nafarroako Ikastolen liberatu eginkizunetan, bai ta ere, 68-73 urteetan, Arturo Campion euskaltegiaren zuzendaritzan, bainan aski zaigu, adixkide ona, oraintxe eman diguzun hitzaldia entzutea, ikusteko noraino kezkatua zauden euskalduntzearen arazoaz.

Alta, aho hizkuntza ona baino hobearen jabe zarela ere, Patxi, badakigu orai hemen garen guziek; bainan lehenagotik bagenekien, bai Udako Euskal Unibertsitatean behin, bai Ziberoko Maule herrian Aberri egun batez beihala, argi eta sutsu mintzatzen entzun zintugun zenbaitzuk.

Gure euskal idazle hoberenetarik zarela ordea, bai hitz neurtuz bai hitz lauez, hori menturaz gutartean askok ez daki. Gure herri honetan, behin eta zorigaitzez, ez da asko idatzi —nahiz, orai eta hemen berean, Leitzan bereziki, erran digutenez, gauzak aldatzen ari diren (4)— eta gure liburu gutxi horiek ez ditugu ez irakurtzen ez ezagutzen. Zergatik ez dizuet aitortuko nihonek aspaldian eskuratuak neuzkan Patxiren liburuak hantxe neuzkala, beste askoren artean, nere liburutegiko apaletan 10, 10-12 bat urte honetan? Oraikoan hargatik hurbiletik, eta buruan buru, irakurri ditut, hiru obra garrantzitsuenak: Lehena 1972koa, “Zorion baten zainak”; bigarrena 75eko, “Ezten Gorriak”; hauek biak olerkiak eta hirugarrena prosaz 77koa, “Euskomunia ala Zoroastroren artalde!” (5).

Ez naiz ni, egia erran, ez pertsulari ez olerkari behinere izan, ez literatura azterketan egundaino biziki higatu. Bakarrik hitz joko politen, esaldi apainen, irudi deigarrien, gogo pizgarrien zale daukat ene burua. Eta egun hauetan, “Gorka Trintxerpe” izenordearen gibelean argitaratu ziren lehen olerkiak berrirakurri ditudanean, aitortu dut zinez zuzen zabilala “Etor” argitaldaria, “Askatasuna”, “Zalantza”, “Izarrak erori dira”,

(3) “DEIA”, Bilbo, 1987-X-23: M. Atxaga, “Euskaltzaindia Berritzen”.

(4) Ikus hemen berean, Patxi Zabaletak bere hitzaldian, Leitzako euskal idazleen kopuruaz dioena.

(5) GORKA TRINTXERPE, *Zorion baten zainak*, Etor, Bilbao, 1972; *Ezten Gorriak*, Idatz, Pamplona, 1975; *Euskomunia ala Zoroastroren Artalde!*, Idatz, Pamplona, 1977.

“Hitz debekatu, hori, Euskadi”, “Euskal Herriko baratzean” “Domuit Vascones” eta hemen aipa ere ez ditzakedan horrenbeste olerki eder biltzen dituen liburua sartzen zuelarik, Orixe handiaren, Patxi Altunaren, Txillardegiren, Koldo Mitxelenaren, Mikel Lasaren eta beste horrelakoen idazlanen sailean. Bada hor erraztasun bat, zorroztasun bat, musika bat eta umore bat, ni hasteko, xarmatzen nauena. Olerki horiek berak, eta gero, oihal beretik, Patxi Zabaletak josi zituen bere bigarren liburuko neurtitzak, zituzkeen gogoan, ni ez bezala aditua den Juan Mari Lekuonak, 1978 ko *Jakin* aldizkariaren 5. zenbakian, gerla osteko poesigintzan kritika lan sakon bat argitaratzen zuelarik. Poesigintzaren etapak mugatzen zituen lehenik Lekuonak: 1.a. *Euzko Gogoaren* aroa; 2.a “Uhin Berria”, San Martin adixkideak erran zuen bezala; eta 3.a 1968 tik 1978 ra, “Zailtasun garaia”. 3. aro honetan sartzen zituen Gandiaga, Lete, Artze, Koldo Izagirre, Luis Mari Mujika, Patri Urkizu, Mikel Arregi, Joseba Zulaika eta gure Gorka Trintxerpe hau. Belaunaldi horren bilakabidea adierazteko Juan Marik gogoratzen zituen “errepresionaren eragina alde batetik, herri giroarena bestetik”, eta Xabier Lete-ren oihu ezaguna aipatu ondoan: “Eta poeta, eta poeta...” Mikel Lasak, Patxi Zabaletaren poema bat irakurri-eta berari egina zion ateraldia errepikatzen zuen: “Gaur ezin daiteke poesiari egin surrealismoaren bidetik ez bada” (6).

“Surrealismoaren bide” hori hartu zinuela, Patxi, uste dut, ez baka-
rrik zure olerkietan, bainan ere bai nolazpait zure prosazko ipuinetan:

Ene herriko goibeltasuna
Abestutzen dut saminki,
Ene herriko askatasuna
Itxaroten dut sakonki,
Langileriak izanen ditu
Egun alaiak ugari,
Bin bitartean ene kitarraz
Kantatzen noa, ni, beti...”

kantatu bazinuen behin (7) pertsulariek bezala, historia konda hasi zinen gero, supazter xokoko gure aitonak iduri.

Ez dut ordea erran gure haur tipiei kondatzeko historiak dituela idatzi Patxi Zabaletak. “Euskomunia” irakurri dudalarik, oroitu naiz, Patxi, asko maite zituen Narbaitz kalonje zenak erran zidala, zutaz mintzo ginen halako aldi batez: “Ez dut uste nehor horrelako ateraldi harrigarririk hoin polliki ateratzen duenik!” (8).

(6) J. M. LEKUONA, “Poesigintza eta kanta gerraostean”, *Jakin* 5, Donostia, 1978.

(7) G. TRINTXERPE, *Ezten Gorriak*, 54-55.

(8) PIERRE NARBAITZ kalonjea (1910-1983), Baionako bikario jeneral luzaz egona, euskal idazle ezaguna: *Kattalinen gogoetak*, *San Franses Jatsukoa*, eta beste...

Ez dakit zuzen zein ipuin, zein mito, zein igarlekeria, zein nobela motz zuen gogoan, hori erraiten, gure kalonjeak: “Martzelina” ala “Baztango gaztea”, “Izokiaren jauzia” ala menturaz “Euskabedertasuntxo”? Dena den, zure ipuin horiek, beste euskal idazle baten, zuk eta nik hain gogoko genuen Monzon zenaren antzerki bat edo beste gogorutzen didate askotan. Haiek bezala naute xoratzen, nere hats laburreko irudimenak eraman ez nazakeen amentsetako eremuetara eramaiten nautelako (9). Gaitz bat bakarrik kausitzen diet zure lanei, adixkide Patxi, gaitza hauxe dute: hamar urte baduela jada zure azken liburu horren argitaratzeak. Eta beraz egun elkarte berri honetan sartzan zarenaz geroz, zure etxeko lan eta kezka guzien artetik zor diguzu —zure lagun Korok eta zure alaba maiteek barka diezadatel!— zure dohain ederraz baliatuz, poema berriak ezpada ere —poemagintzarako sasoi bereziak baitira nere ustez— ipuin eta kondaira berri aberatsak ontzea.

Ixildu aintzin bizkitartean, banuke puntu bat oraino aipatzeko: Badu orai berrogoi ta zenbait urte —zu sortu aintzin, Patxi,— baziren orduan ere “errefuxiatuak” Euskal Herrian. Bainan orduan Iparraldeko Euskaldunak ziren heldu, Alemaneri ihesi beren haurride Hegoaldekoen gana. Bagenituen horrela ikasle lagun batzu Iruñeko Semenari Nagusian aterbe aurkitu zutenak. Gauza horiek ez dira asko aipatzen, bainan ontsa oroit naiz, ordukotz abertzale ginen Iparraldeko gaztek, lagun horien bitartez jakin genituela, ezagutzen ez genituen bainan jada maite genituen, gure Aberriaren bazter batzuetako berriak. Entzun ginuen bada, beren ziloetan sarturik eta gorderik egon behar zuten urte ilun haietako abertzale anaiek bazituztela buruzagi argi ta bipilak beren artean, itxaropenaren sua bizirik zeukatenak: Bizkaia aldean ba omen zen Juan Ajuriagerra izeneko inginadore famatu bat eta Nafarroako Iruñean gaitzeko gizona zela, zioten, Jose Agerre delako euskalzale handia (10).

Ainitz urte geroago konturatu nintzen 1940-1945. urteetako Jose Agerre hori bera zela, 1889 an jaioa Iruñean eta 1919an Euskaltzaindian sartu izana zen Nafar euskaltzain hura bera. Gero ordea gertatu zitzaion Jose Agerre-ri, beste euskaltzain bihi bati gertatu ez zaiona: hots bizipidez Euskal Herritik urrundu behar izan zuelakotz, bere kargua utz zezan

(9) TELESFORO MONZON (1904-1981), euskal politikari eta idazle aipatua. Haren obren artetik ikus *Menditarrek*, 1958, *Hazparneko anderea*, *Behorraren ostikoa*, *Eneko Bizkai eta Maria Lorka*, 1966, eta beste.

(10) JUAN AJURIAGERRA (1903-1978), inginadore eta Euzko Alderdi Jelzalearen buruzagia Franco-ren denboran eta gero ere, bera hil arte.

JOSE AGERRE (1889-1962), ikus *Euskera VII*, Bilbo, 1962, 349.

eskatu zioten eta haren orde aita Inza izendatu zuten. Jakin dudana Jose Agerre mindu omen zen, baina ez zuen horrengatik uko egin ez hizkuntzari ez herriari. 1962 an hil baitzen, arte horretan idazki asko, prosa ta olerki, argitaratu zuen euskal aldizkarietan, *Euzko Gogoia*, *Egan*, *Gure Herria* eta beste (11). Eta egun, Jose Agerrek estrainatu zuen alxia, zuk Patxi Zabaletak hartzen duzun egun honetan, iduritzen zait Iruñeko abertzale handiari Euskaltzaindiak dion zorra ordaintzeko xedea hartu behar dugula: Tartetxo bat izanen ahal dugu, zuk eta nik, adixkide Patxi, hor gaindi sakabanatua den haren idazlana biltzeko eta argitaratzeko. Ongi legoke, lagun zenbaitek argitaratzen hasi berri duten Nafarroako euskal idazki zahar eta berrien saila osatzeko (12).

Halabiz!

(11) JON BILBAO, *Eusko Bibliographia I*, Aguerre Santesteban, Jose.

(12) J. M. SATRUSTEGI, *Euskal testu zaharrak I*, Iruñea, Euskaltzaindia, 1987.
J. M. LARREA & P. DIEZ DE ULZURRUN, *Nafarroako Euskal Idazleak I*, Pamiela Iruñea, 1987.